

УДК 7.071.1:041.2

Олег Станичнов

аспірант кафедри теорії та історії
мистецтв Харківської державної
академії дизайну і мистецтв

Роль образу янгола в творчості Я. Мальчевського

Анотація. Стаття присвячена аналізу образів янголів, які застосовував Я. Мальчевський у своїй художній спадщині. У статті розкривається зміст та роль янголів для передачі символічного змісту картин цього автора, методи та самобутність зображення цих міфологічних істот. Розглянута система спеціальних засобів і прийомів для передавання прихованого сенсу при відтворенні образів янголів. Проблема передачі ідей художнього твору за допомогою символу надприродної істоти яскраво розкривається у творчості польського митця Я. Мальчевського (кінець XIX – початок XX ст.). Аналіз цих художніх робіт дозволяє побачити як символістичний образ янгола впливає на свідомість глядача.

Ключові слова: символ, янгол, пейзаж, католицизм, символічний характер, сюжет, композиційна схема, кольорові співвідношення, ритм, лінія, пляма.

На початку 1900-х років Яцек Мальчевський створив цикл творів, присвячених темі янголів.

За християнським ученням при хрещенні людини Богом дається янгол-охоронець, добрий дух, який допомагає і керує в усіх її земних діяннях. За православними та католицькими уявленнями, янгол-охоронець невидимо перебуває при рабі Божому протягом усього його земного існування. Одне з головних завдань янгола – збереження життя і спасіння душі підопічного. Янголи заступаються і молять Бога про пом'якшення тягарів буття, увечері і опівночі заступники людини підносяться на небо зі звітом для Бога про справи людей. У їхні функції входить духовна настанова християн у їхній вірі та відведення душі після смерті на суд Божий, у вічність [1].

Більшість молитов християнських церков закликають до допомоги янголів-охоронців як найближчих духовних покровителів. Людина не може знати імені свого конкретного

янгола-охоронця, і тому шанують їх усіх 21 листопада як день пам'яті всіх херувимів [2].

Архангел у перекладі з грецької означає «головний, старший» або «вісник, посланець» і посідає восьме місце з дев'яти в системі янгольської ієрархії, у Біблії згадується лише архангел Михаїл. У православній церкві шанують і відомі вісім архангелів: Михаїл, Гавриїл, Рафаїл, Уриїл, Селафіїл, Іегудиїл, Варахиїл, Ієремиїл [3].

Найбільш згадувані в біблійних текстах: Михаїл – головний архангел, Гавриїл – вісник Божественних одкровень (його найчастіше зображували на іконах), Рафаїл – володар думки людини, Уриїл – панує над небесними світилами, страж Раю, Ієремиїл – головний з воскресіння з мертвих. Якщо ж згадати юдаїзм, то кожен архангел з'єднаний з однією з планет Сонячної системи, католицька ж церква поклоняється тільки трьом архангелам: Михаїлу, Гавриїлу та Рафаїлу.

Як писала мистецтвознавець Л. Тананаєва про творчість Яцека Мальчевського: «Ангели у Мальчевського належать до двох типів, які в свою чергу мають багато модифікацій: це ангел-охоронець і архангел Рафаїл, який супроводжує Товія...» [4, с. 181].

Образи ангелів Я. Мальчевського дуже багатогранні: від потужних крилатих створінь до струнких крилатих юнаків.

Твір «Янголе, я піду за тобою» (1901) (іл. 1) показує янгола шестикрилим Серафимом у вінку з квітів на голові, що тримає вівчарську тростину за спиною. Янгол, як фантастичний персонаж, виходить на перший план, домінує в зображенні. Вираз його обличчя не видно, але за переляканим обличчям дитини можна здогадатися про тему їхньої розмови. Невідомо, яка роль цього янгола: чи це янгол-охоронець, який попереджає маленького пастушка про небезпеку, чи янгол смерті, який хоче забрати дитину в загробне життя? Дитя з недовірою і побоюванням дивиться на того, хто раптово виник перед ним.

Дія відбувається на тлі осіннього пейзажу: випалене сонцем за літо поле, блідо-блакитне небо, сільська дорога, на якій стоїть маленький пастушок босими брудними ногами. Горизонт чітко позначений деревами. Кордон між реальним світом і казковою перспективою проходить у середині полотна. Місцезнаходження дитини серед крилатих створінь: низка

гусей за ним і ангел перед ним нагадують про середньовічне сприйняття людини як особистості, що складається з двох половинок. За давньою легендою, людина є середньою ланкою між твариною і ангелом, наполовину – янгол, а наполовину – тварина; такий світогляд знаходить яскраве відображення в цій роботі. У руках маленького пастушка – тоненький прутик, ангел же за спиною тримає тростину, яка сприймається як посох або жезл, характерний для осіб духовного сану. Автор у картині проводить паралель між янголом і людиною: як людина є пастухом для тваринного світу, так і ангел – пастир для людей.

Символічний характер роботи підтримується неповторною композиційною схемою. Уся побудова заснована на ритмі вертикальних ліній, що йдуть удалину (в перспективу). Основна вертикальна лінія – це тіло янгола, наступна – фігура пастушка, за пастушком шикуються інші елементи у вигляді ліній у постатях гусей. Другий основний елемент, на якому будується композиція, – контрасти: мас (фігури ангела й пастушка), кольору (одяг янгола й поле), тони (гуси й фігура хлопчика).

У традиції польського католицизму, де всі молитви починалися з молитов до янгола-охоронця, Я. Мальчевський створює низку картин з назвою «Янгол і пастушок» (1902, 1903, 1911). Робота 1903 р. (іл. 2) привертає увагу глядача яскравим кольоровим вирішенням: червона туніка янгола-охоронця, його крила, що міняються різними кольорами, і біле вбрання маленького пастушка, яке особливо яскраво виділяється контрастом на тлі чорного поля.

Янгол – фантастична істота, але написана настільки реалістично, що для глядача він оживає, і можна почути його промову до пастушка. У його нерухомій вертикальній фігурі Я. Мальчевський зміг поєднати динаміку і статику одночасно: спрямованістю драперій, лініями крил, які починають рух вгорі та підводять до лица янгола й пастушка, рухом руки й тростини, що створюють між собою прямий кут, який ритмічно повторюється в ліктьовому суглобі янгола.

Композиційна схема побудована на ритмі ліній і плям. Ритм ліній повторюється в лініях дороги, у зображенні ближнього і дальнього країв поля і пасовища. Ритм плям чітко відстежу-

ється в білих і жовтих елементах: білі гуси, біла сорочка дитини й білі частини одягу ангела; жовті плями ритмічно повторюються в пейзажі, в оперенні крил янгола та в солом'яному капелюсі дитини, що передає глядачеві настрій радісної тихої благодаті [5].

Серед багатьох творів, присвячених темі ангелів, виділяється робота «До слави» (1903) (іл. 3). Головний герой – янгол, небесний посланець у легкій туніці, підсаджує маленького пастушка на своє широке крило, дбайливо притримуючи його рукою. У глядача виникає запитання: куди янгол забирає дитину? І відповідь полягає в самій назві.

Уся робота наповнена світлом і яскравими квітами, а композиція проста й багатозначна водночас. Колористична побудова картини ґрунтується на контрастних кольорових співвідношеннях, на панівних кольорах – помаранчевому й синьому. Темні, насичені тіні дозволяють реалістично відобразити ангела – безтілесну істоту. Стан готовності до польоту передається розташуванням фігури ангела по діагоналі. Лінія крил херувима спрямована на композиційний центр – його голову, а точніше, очі янгола. Метричний ряд повторення світлих плям у крилах святого задає рівномірний ритм і надає матеріальності зображенню, даючи глядачеві відчуття, що вони зроблені з металу.

Сюжет цієї картини будується на легенді про доброго янгола, який піклується про дитину й вирішує його проблеми: хвороби, голод, негаразди. Він забирає малюка туди, де не буде небезпеки і загрози. Як правило, на ангела випадає нелегка доля: уберегти підопічного від поганих вчинків, хибних думок, захистити від неприємностей, застерегти від небезпек, що загрожують. Для глядача зрозуміло, що янгол забирає маленького пастушка в щасливе життя.

Висновки. Оцінюючи портрети Я. Мальчевського з міфологічними та біблійними персонажами, можна помітити, що у створенні художніх образів митець прагнув передати свою ідею і свій погляд на міфологічні та біблійні сюжети через нестандартне вирішення композиції, кольорову побудову картинної площини та вміле використання контрастів. У картинах Я. Мальчевського легко вгадується тяжіння до національного стилю у польському мистецтві. Специфічне вико-

ристання кольору й певна стриманість у пошуках біблійних образів, неприборкані почуття у створенні міфологічних героїв є головними рисами робіт Я. Мальчевського.

Комплекс символізму та відповідні йому образотворчі принципи поєднувалися зі старими засадами реалістичного зображення. Але це не руйнувало сюжетну канву, а лише своєрідно модифікувало її.

Усі роботи Я. Мальчевського цією спрямованістю припускали звернення до свідомої та несвідомої сфер людської особистості. Сновидіння, фантазії самого художника були вплетені в міфологічні та біблійні тексти, і вже перероблені зображувалися на полотнах, а вони, у свою чергу, впливали на свідомість глядачів. Таким чином, ступінь вираженості символізму в роботах художника залежав від його осягнення і усвідомлення дійсності. І через багато років, століть його картини будуть доносити прихований сенс і особисте його розуміння буття, існування, акумулювати нові ідеї та сприйняття у молодих художників. Я. Мальчевський зробив величезний внесок у розвиток образотворчої культури самої Польщі та в світову культуру.

1. Важни Т. Ангели помічники Бога й друзі людини. Львів : Свічадо, 2012. 127 с.
2. Молитви у важкі хвилини життя / Томаш Важни. Львів : Свічадо, 2011. 117 с.
- 3.. Черняков І. Т. Михаїл Архангел. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 686.
4. Тананаева Л. И. Три лика польского модерна. СПб. : Алетейя, 2006. 206 с.
5. Волков Н. Н. Композиция в живописи. Москва : Искусство, 1977. 262 с.

References

1. Vazhny, T. (2012). Anhely pomichnyky Boha y druzi liudyny [Angels are God's helpers and human friends]. Lviv: Svichado. [In Ukrainian].
2. Tomash Vazhny (2011). Molytvy u vazhki khvylyny zhyttia [Prayers in the difficult moments of life]. Lviv: Svichado. [In Ukrainian].
- 3.. Cherniakov, I. (2009). Mykhail Arkhanhel. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Mikhail Archangel. Encyclopedia of the History of Ukraine]. Smolii V. (Ed.) (Vols. 1–10; Vol. 10). Kyiv : Naukova dumka. [In Ukrainian].

4. Tananaeva, L. (2006). Tri lika polskogo moderna [Three faces of the Polish modernity]. SPb. : Aleteyya. [In Russian]
5. Volkov, N. (1977). Kompozitsiya v zhivopisi [Composition in painting]. Moskva : Iskusstvo. [In Russian]

ANNOTATION

Stanychnov Oleh. The role of the image of an angel in the work of J. Malchevsky. The article is devoted to the analysis of the images of angels, which were used by J. Malchevsky in his art works. The article opens the content and the role of angels for passing the symbolic content of this author's paintings, the methods and originality of the images of these mythological creatures.

A system of special tools and techniques for conveying a hidden meaning for reproducing images of angels is considered. The problem of transferring the ideas of the artistic work with the supernatural essence's symbol is opened brightly in the creation of the Polish artist J. Malchevsky (the end XIX – beginning XX century). An analysis of these artistic lets see how the symbolic image of an angel influences the viewer's mind.

Keywords: symbol, angel, landscape, Catholicism, symbolic character, subject, composition scheme, color relations, rhythm, line, spot.

АННОТАЦИЯ

Станичников Олег. Роль образа ангела в творчестве Я. Мальчевского. Статья посвящена анализу образов ангелов, которые использовались Я. Мальчевским в его художественных работах. В статье раскрывается содержание и роль ангелов для передачи символического содержания картин этого автора, методы и самобытность изображения этих мифологических существ.

Рассмотрена система специальных средств и приемов для передачи скрытого смысла при воспроизведении образов ангелов. Проблема передачи идей художественного произведения с помощью символа сверхъестественного существа ярко раскрывается в творчестве польского художника Я. Мальчевского (конец XIX – начало XX в.). Анализ этих художественных работ позволяет увидеть как символистичный образ ангела влияет на сознание зрителя.

Ключевые слова: символ, ангел, пейзаж, католицизм, символический характер, сюжет, композиционная схема, цветовые отношения, ритм, линия, пятно.

Іл. 1. Я. Мальчевський. Янголе, я піду за тобою. Дошка, олія; 34,5х28 см.
Національний музей, Варшава. 1901.

Іл. 2. Яцек Мальчевський. Янгол та пастушок. Дошка, олія; 40х31,5 см.
Національний музей, Вроцлав. 1903.